

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mateja Gorc

**Stigmatiziranje žensk: izključevanje žensk iz političnega
odločanja**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mateja Gorc

Mentor:izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

**Stigmatiziranje žensk: izključevanje žensk iz političnega
odločanja**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Zahvaljujem se mentorju, izr. prof. dr. Andreju A. Lukšiču za njegovo strokovno pomoč in podporo pri pripravi diplomskega dela.

Hvala tudi prijateljem in družini za potrpljenje in moralno podporo.

Predvsem pa tebi mami – najlepša hvala za vse tvoje odrekanje v vseh teh letih ter za podporo in ljubezen. Večno ti bom hvaležna.

Stigmatiziranje žensk: izključevanje žensk iz političnega odločanja

Navkljub deklariranju ženske enakopravnosti moškemu na vseh področjih v praksi prihaja do večjih odstopanj. Ženske so v političnem delovanju v manjšini in to zlasti velja za višje položaje. Samo zavedanje o pomembnosti ženskih pravic ne zadostuje, da bi slednje postale univerzalne. V diplomskem delu sem na podlagi teoretičnega pristopa k raziskovanju vsebin preučevala sistematično izključevanje žensk kot političnega odločevalca ter problem neuspešnosti strategij za preprečevanje stigmatizacije in segregacije žensk. Obravnavam dejavnike, ki vplivajo na izključevanje žensk iz političnega odločanja, in sicer stigmatiziranje, politično socializacijo, socialne vloge ter obravnavanje žensk kot interesne skupine. Odprava stigme ženske kot apolitičnega državljana je možna z uporabo različnih strategij, ki sem jih navedla v diplomskem delu, vendar do povečanja deleža žensk v politiki ne bo prišlo, dokler ženske ne zavrnejo hierarhičnih razmerij med spoloma in dokler ne pride do temeljite preobrazbe same politične kulture. Aktivnost v politiki bi morala biti pogojena z znanjem, sposobnostjo političnega dialoga ter kompetentnostjo in ne s spolom.

Ključne besede: politika kot poklic, stigmatizacija, izključevanje, strategije.

Stigmatization of women: exclusion of women out of political decision-making

In spite of the declaration of equality of women to men on all levels, in practice it isn't so. Women are a minority in political participation, especially at higher levels. The acknowledgement of importance of women rights alone does not suffice for the rights to become universal. In this work, I, on the basis of a theoretical approach to research of content, studied the systematic exclusion of women as political decision makers and the problem of failed strategies to prevent the stigmatization and segregation of women. I process the factors, that influence the exclusion of women out of the political process such as the stigmatization, political socialization, social roles and treatment of women as an interest group. The abandonment of the stigma of women as apolitical citizens is possible with the use of different strategies, listed in this work. Nevertheless, there will be no increase in the percentage of women in politics, until women dismiss the hierarchical relationships between genders and there is a fundamental change in the political culture itself. Participation in politics should be based on knowledge, capacity for political dialog and competence, not gender.

Keywords: politics as a profession, stigmatization, exclusion, strategies.

Kazalo

1	Uvod.....	6
2	Metodološki načrt	8
2.1	Cilj preučevanja in raziskovalni vprašanji	9
3	Politika in segregacija žensk.....	10
3.1	Politična socializacija.....	10
3.2	Razlika med posamezniki v procesu politične socializacije	11
3.3	Socialne vloge	14
3.4	Stigmatiziranje	14
3.5	Odnos med stigmatiziranimi in nestigmatiziranimi posamezniki	15
3.6	Stigmatiziranje in znanje o politiki	16
4	Ženske, politika in demokracija	19
4.1	Politika kot poklic	20
4.2	Večja zastopanost žensk kot indikator boljše politike?.....	21
4.3	Ženski in moški element v politiki.....	22
4.4	Motivi žensk za vstop v politiko	22
4.5	Ovire za vstop žensk v sfero politike	23
4.6	Dejavniki, ki vplivajo na proces izvolitve.....	25
4.6.1	Pomen kvot in drugih mehanizmov za vzpodbujanje napredka žensk.....	26
5	Strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki	27
6	Sklep	30
7	Literatura.....	35

1 Uvod

Tradicionalno opredeljevanje ženske kot gospodinje in matere je v preteklosti opravičevalo dejstvo, da so bile ženske izključene iz političnega odločanja. Posledično tudi danes ljudje raje izbirajo moške predstavnike kot pa ženske predstavnice, saj menijo, da so moški tisti, ki so nosilci znanja. Različne raziskave so pokazale, da oba spola predvidevata, da ženske posedujejo manj znanja o politiki kot moški. Do takšnega stigmatiziranja prihaja ne glede na to, kolikšno stopnjo znanja o politiki dejansko posedujejo posamezniki.

Politika kot izbira poklica je zelo poseben primer. Za skromno zastopanost žensk posamezni avtorji izpostavljajo različne vzroke in dejavnike. Zagovorniki večje zastopanosti žensk pravijo, da naj bi njihova večja prisotnost v politiki privedla do »spremembe v političnem procesu, ki bo postal bolj konstruktiven in manj konflikten, in spremembe v politikah, saj bodo tisti, ki sprejemajo odločitve, bolj poznali vprašanja in perspektive žensk« (Lovenduski v Antić in Jeram 1999, 32). Politika se bo z večjo prisotnostjo žensk tako izboljšala. Po drugi strani pa avtorji v smislu Jean-Jacques Rousseauja, Sigmunda Freuda in drugih menijo, da je ženska preveč iracionalna in nezmožna kritične distance do same sebe in od drugih ljudi. Racionalizacija in večdimenzionalnost sta tako moški domeni in ne ženski (Barša 2009, 48; Rebenstorf v Adam 1992, 168–9).

Razviti bi morali nov način obravnavanja žensk in moških. Star sistem preučevanja problematike žensk in njihove emancipacije v današnjem globalnem svetu ni dovolj. Treba je preučiti ženske in njihove cilje ter jih obravnavati na podlagi nekih novih kriterijev – kriterijev, ki niso plod patriarhalne družbe, temveč plod večletnih raziskav in preučevanj žensk na različnih področjih (kulture, družbe, dela, politike itd.). Politični proces ni omejen zgolj na nacionalno državo, temveč sega tudi na nadnacionalno raven. Zato je nujno, da se zakonodaja in politična kultura prilagajata času in prostoru. Skoraj nemogoče je najti idealen sistem rešitev, ki bi ustrezal vsem ženskam po celem svetu. Pomembno je, da pride do usklajevanja med državami ter do srečanj tako predstavnikov in predstavnic oblasti kot predstavnikov in predstavnic civilne družbe. Na

podlagi tega bi lahko na novo definirali državljansko identiteto in jo zaščitili z objektivnimi pravicami in to za vsak spol posebej.

»Opravljati predstavniško funkcijo v imenu ženske identitete nima nikakršne veljave, če ženski ne zagotovimo z zakonom priznanih pravic in dolžnosti« (Irigaray 2003, 93). Vendar samo zavedanje o pomembnosti ženskih pravic in uporaba strategij za povečanje njihove zastopanosti v politiki dandanes ne zadostujeta. Stigmo ženske kot apolitičnega državljana bo možno odpraviti šele tedaj, ko bodo ženske začele zavračati hierarhična razmerja med spoloma ter stremele k temeljiti preobrazbi politične kulture.

2 Metodološki načrt

Diplomsko delo je razdeljeno na tri dele. V prvem, teoretičnem delu bom uporabila kvalitativni pristop k pridobivanju podatkov, s katerimi se bom seznanila in preverila raziskovalno vsebino. Pri uporabi kvalitativnega pristopa bom pridobila dinamična mnenja o preučevani vsebini, kar pomeni, da ne bodo vrednostno nevtralna, saj bodo vrednote eksplicitno prisotne (Čagran in drugi 2004, 24). V tem delu diplomskega dela bom preučevala odnose med spoloma v družbi. Pojasnila bom vpliv socialnih vlog na odnose med ženskami in moškimi ter na izbiro bodočega poklica. Razložila bom pojem stigmatizacije ter predstavila odnos med stigmatiziranimi in nestigmatiziranimi posamezniki. Kot poseben primer bom izpostavila kategoriziranje ženske kot pripadnice družbene skupine. Uporabila bom tudi opisno oziroma deskriptivno metodo, ki je namenjena »predvsem proučevanju na nivoju opisovanja dejstev odnosov, procesov brez vzorčnega razlaganja« (*ibid.*, 17). Uporabila bom tudi metodo analize primarnih virov iz domačih in tujih monografskih publikacij, člankov v strokovnih in znanstvenih revijah, zbornikov itd. ter analize sekundarnih virov v smislu učbenikov, priročnikov, enciklopedij in podobno.

V drugem delu bom preučevala rezultate različnih raziskav o ženskah v politiki. Poslužila se bom teoretičnega pristopa k raziskovanju vsebin in na ta način odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja. Analizirala in primerjala bom dosedanja znanstvena spoznanja na tem področju ter iskala podobnosti in razlike (Cencič in Kobeja v *ibid.*, 8). V tem delu bom predstavila politiko kot poklic ter raziskovala vpliv povečanja udeležbe žensk v politiki na njeno kakovost in demokracije nasploh. Preučila bom ovire, s katerimi se srečujejo ženske pri vstopanju v sfero politike.

V tretjem delu bom preučila različne strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki ter v sklepu, na podlagi primerjalne analize prebranega gradiva, odgovorila na moji zastavljeni raziskovalni vprašanji.

2.1 Cilj preučevanja in raziskovalni vprašanja

Diplomsko delo se ukvarja s percepcijo ljudi o ženskah kot političnem odločevalcu oziroma političnem subjektu nasploh. Zanimalo me bo, ali je hierarhično razmerje med moškimi in ženskami v družbi nasploh, bolj specifično pa v politični sferi, možno odpraviti z uporabo določenih strategij. Pojem stigmatizacija ima več različnih pomenov, vendar se bom v diplomskem delu primarno posvetila tisti razlagi, ki se nanaša na socialno primerjanje v smislu odnosov med različnimi deli družbe – torej med delom družbe, ki se čuti superiorno in med delom družbe, ki se čuti inferiorno.

Raziskovalni vprašanja

V diplomskem delu si bom zastavila dve raziskovalni vprašanji, in sicer:

Ali so ženske najprimernejše zagovornice interesov žensk?

Zakaj so bile strategije za odpravljanje spolne segregacije žensk nezadostne?

3 Politika in segregacija žensk

3.1 Politična socializacija

Proces, kjer prihaja do usklajevanja posameznika z neko politično vsebino družbe, v kateri živi, imenujemo politična socializacija. Politična socializacija je: »P/roces, v katerem posameznik pridobiva politično kulturo. V tem procesu vgrajuje v svojo osebnostno strukturo politične usmeritve in vrednote, utemeljuje ideološke ubranosti, vsrkava vzorce in norme političnega vedênja in opredeljuje svoja stališča do politike in političnega kot tudi to, kar sam pričakuje od politike, in mnenja o tem, kakšna vloga in kakšen položaj v politiki mu pripadata« (Južnič 1973, 69).

Politična socializacija je tako relevanten del socializacije in inkulturalizacije posameznika. Proces politične socializacije je razdeljen na objektivno in subjektivno danost. Obstoj določenih zgodovinskih okoliščin, kjer se posameznik politično socializira, predstavlja odnos med subjektivno in objektivno danostjo. Vendar vsaka družba oziroma vsak politični sistem uporablja določen »S/ocializacijski in inkulturacijski pritisk, ki se ujema z njunim bistvom« (*ibid.*, 73–4). Tako zgolj individualne psihološke značilnosti posameznika ne igrajo edine vloge pri njegovi politični socializaciji. Njegove pretekle izkušnje, skupaj z izkušnjami prejšnjih rodov, tvorijo celoten spekter političnih doživetij in praks. Stališča posameznikov pa marsikdaj ne sovpadajo z obstoječim političnim sistemom, saj so njihova stališča velikokrat neracionalna in emotivno obarvana (*ibid.*, 74).

Politična socializacija ni relevantna zgolj za posameznika, temveč za celoten politični sistem, saj je moč opaziti njeno povezanost s procesi stabilnosti oziroma spremenljivosti političnih sistemov. Novi člani politične skupnosti predstavljajo nova stališča, vrednote, odnose do politike in političnega, do institucij itd. Ta odnos predstavlja nekakšen mejnik med aktivno udeležbo državljanov na eni strani ter apatijo na drugi (*ibid.*, 75).

3.2 Razlika med posamezniki v procesu politične socializacije

Tekom politične socializacije posamezniki ne postanejo popolnoma enaki drug drugemu, saj se vsak različno usklajuje z zahtevami globalne družbe. To je moč zaslediti na podlagi dveh stališč, in sicer spola ter posameznikovih predispozicij in družbenega razreda, kar pa pomeni, da so mu v okviru določenega družbenega položaja njegove družine in njega samega dane določene prednosti oziroma omejitve. Politična vloga glede na spol je produkt zgodovine. Spol je tako sredstvo za kategorizacijo posameznika in odrejanje družbenih ter političnih vlog. Južnič izpostavlja dejstvo, da sta spola sicer neenakopravna, vendar to dejstvo ni univerzalno. »Vlogo spolov vnaprej določajo splošne kulturne norme, ki pa niso nespremenljive. Številne etnološke raziskave kažejo, da ni »biološkega stereotipa« in da je vloga spolov kulturno in družbeno določena« (*ibid.*, 88).

Razlikovanje med spoloma se kaže tudi pri izbiri poklica, kjer ženske tako ali drugače pripravijo, da opravljajo dela, ki jih moški ne želijo več opravljati, saj so postala manj ugledna kot v preteklosti (npr. nižje šolstvo, uradništvo, industrijska panoga itd.). Ženska je inferiorna napram moškemu in ji kot taki pripada področje vzgoje in manj odgovornih del.

Dekleta tako vstopijo v svet in v delovno okolje z miselnostjo o lastni inferiornosti, saj jim tekom procesa socializacije oziroma inkulturalizacije ni bila dana kakršnakoli alternativa. To dejstvo se manifestira tudi v politiki, saj se od žensk ne pričakuje, da bi bile politično aktivne in dovolj obveščene (*ibid.*, 88–9). Ženska posledično postane pasivna in sprejme podrejeno vlogo, saj so inkulturacijski pritiski tradicije preveliki, da bi se jim uprla. Prihaja do odtujevanja žensk od lastne identitete, sistema vrednot, želja in hotenj, zgolj zato, da bi lahko vstopile na trg dela. »S tem hočem reči, da skoraj ni načina dela, ki bi dovoljeval ženski preživljati se kot vsak drug državljan, ne da bi se pri tem odtujila svoji identiteti zaradi vsebine in pogojev dela, ki so prirejeni samo za moške« (Irigaray 1995, 85).

Emanuela Lombardo (2003, 159–60) izpostavi dejstvo, da je ženska drugačna od moškega in ima specifične potrebe, interese in sposobnosti. Ženska ne more biti popolnoma enaka moškemu, saj bi s tem sprejela državljanstvo v patriarhalni državi, kjer bi jo obravnavali na podlagi moških značilnosti in ne ženskih. Ženska potemtakem v patriarhalni družbi ne more biti enakopravna moškemu, saj bi s tem sprejela pravila moških in ne pravil družbe. Kaj torej pomeni boj žensk za enakopravnost? Boj pomeni sprejetje ženske kot ženske in ne kot državljana, saj je ženska drugačna od moškega in ima kot taka drugačne ter bolj specifične zahteve. Avtorici Lombardo in Meier (2006, 158–9) sta kritični do odnosa teoretikov do intimnega življenja žensk, saj pravita, da se teoretiki večinoma ukvarjajo s problematiko zaposlovanja žensk, ostala področja pa zanemarjajo. Problematika žensk – diskriminacija in stigmatizacija – bi se morala kazati kot pereč problem pri reševanju družinske politike in enakosti spolov v politiki, a temu ni tako.

Kdo je torej najprimernejši zagovornik ženskih interesov? Argument o interesih žensk, ki pravi, da imajo ženske »v družbi drugačen položaj /.../ in da imajo skupne izkušnje, iz katerih izhajajo njihove posebne potrebe in interesi« (Squires 1999, 273) je problematičen in za mnoge feministke sporen. Ženske tu niso predstavljene kot individualne državljanke, temveč kot pripadnice določene skupine, ki imajo drugačen interes od moških, tako da je posledično šele z njihovo izvolitvijo sploh zastopan interes ženske populacije. Moški so tako nezmožni ustrezno predstavljati in zagovarjati stališča žensk. Squiresova (*ibid.*, 273–4) ta argument zavrača, saj meni, da ni smiselno zagovarjati ideje o tem, da imajo ženske »stalen in jasno definiran sklop izkušenj in interesov«. Ženske se razlikujejo med seboj, so najprej individuumi in šele nato pripadnice različnih družbenih skupin, ki ne sestojijo zgolj iz žensk, temveč vključujejo tudi moške. Ženski spol (ravno tako kot moški) ne obstaja v ednini, temveč se nanaša na množino, na skupek premis, ki se razlikujejo glede na čas, prostor, zgodovino in podobno. Ženska tako ni nekaj konsistentnega, temveč je v stalnem procesu evolucije in je tako »N/enehno spreminjajoča se identiteta«. Biti ženska tako ne pomeni nekaj objektivnega ali »vnaprej danega niti nekaj /.../ fiktivnega« (Bock 2004, 398–9; Diamond in Hartsock 1981, 717–21).

Nemogoče je tudi trditi, da bi v sedanjem sistemu političnega predstavništva ženske sploh lahko predstavljale druge ženske. Phillips (v Squires 1999, 274) pravi, da je »v odsotnosti mehanizmov za uveljavljanje odgovornosti videti enačenje večjega števila žensk z ustrežnejšim predstavništvom ženskih interesov sumljivo nedemokratično«. Phillips (v *ibid.*, 274–5) raje predlaga argument oživitve demokracije, kjer so »predstavniki, predstavnice več kot zgolj dobro plačane zaposlene osebe ali delegati, delegatke z mandatom«. Obstaja prepričanje, »da bodo takšne predstavnice dejansko drugače sodelovale v političnem procesu – da bodo manj zavezane strankarskim programom in se bodo zavzemale za radikalno predelavo samega političnega sistema« (*ibid.*, 275). Ideja pravičnega predstavništva lahko dobi dejansko formo šele v primeru, da dobimo bolj participativno obliko demokracije. Dokler torej ne pride do refleksije in spoznanja o tem, da je skupina podprezentirana, dokler ta skupina ne ugotovi, kakšni so njeni interesi in zahteve, dokler svojih interesov in zahtev ne predstavi širši javnosti ne bo prišlo do spremembe političnega sistema. Če interesi niso jasno formulirani in že oblikovani, jih je izredno težko zagovarjati. Tako v tem primeru Squiresova (*ibid.*, 276) ugotavlja, »da bi bile ženske najprimernejše zagovornice interesov žensk«.

Odprava krivic in zmot bi lahko bila dosežena z državljanskimi pravicami glede na spol. Državljske pravice tako ne bi bile definirane glede na obstoječe zakonike, temveč bi temeljile na podlagi (re)definicije državljske identitete, ki bi bila zaščitena z objektivnimi pravicami in to za vsak spol posebej. Irigaray (2003, 93) meni, da »/O/pravljati predstavniško funkcijo v imenu ženske identitete nima nikakršne veljave, če ženski ne zagotovimo z zakonom priznanih pravic in dolžnosti«.

Določena odstopanja v vzorcih vedenja seveda obstajajo, vendar večinoma velja, da v družbah, kjer je tradicionalna miselnost prisotna in vseobsegajoča, ženske sprejmejo svoj inferiorni položaj kot nekaj samoumevnega in nespremenljivega. Poleg izpostavljanja moške prednosti je treba izpostaviti tudi problem pri vzgoji otrok, kjer prihaja do vcepljanja ideje o politiki kot izključno moškega področja. Podatki raziskav kažejo, da so inkulturacijski pritiski tako močni,

da dečki in deklice brez ugovora sprejmejo vloge, ki jim jih predpisuje tradicionalna miselnost (Južnič 1973, 90–1).

3.3 Socialne vloge

Socialne vloge pomagajo posamezniku izoblikovati lasten *jaz*. Prek različnih vlog, bodisi drugih v skupini bodisi v neki socialni situaciji, se vzpostavi socialni sistem okrog posameznika, pri čemer slednji ponotranji pričakovanja in norme tega socialnega sistema. Socialna vloga ni odvisna zgolj od posameznika in njegovih sposobnosti, temveč je neposredno povezana tudi s soglasjem z vlogami drugih ljudi. To pa pomeni, da so socialne vloge konstrukt delovanja ne samo nas kot individuumov, temveč tudi nas v odnosu z drugimi. Socialne vloge se razlikujejo po vsebini, stopnji formalnosti, moči, zahtevnosti, odgovornosti itd. (Ule 2009, 363).

‘Mit o delitvi dela glede na spol’ se nanaša na dejstvo, da je ženski predpisana domača vloga in to je nekaj »N/aravnega, univerzalnega in neizogibnega« (Oakley 2000, 170). Ženskam naj bi bila tako ta vloga naravno predpisana in za dobro in obstoj družbe jo morajo nujno prevzeti. V neki družbeni skupini lahko pride do medosebnih konfliktov, če ženska želi stopiti izza okvirjev, ki so ji bili podani in bili samoumevni že od njenega rojstva. Do spremembe odnosa med moškimi in ženskami ter med posamezniki kot voditelji bo prišlo šele, ko bo, kot pravi Ule (2009, 366), prišlo do usklajevanja obeh udeleženi strani glede tega, kakšen pomen ima posamezna situacija, kakšno vlogo imata obe vpleteni strani ter kaj to vse skupaj prinaša. Priti mora torej do konsenza o socialni vlogi vseh udeleženi. Nedopustno je, da je moškim takšna situacija popolnoma samoumevna in tako ni predmet debate, medtem ko so ženske premalo obveščene in izključene.

3.4 Stigmatiziranje

Stigma predstavlja nek življenjski pogled, ki sestoji iz različnih osebnih in družbenih konstruktov, socialnih zvez in socialnih odnosov ter različnih oblik družbene realnosti. Stigma

tako izraža lastnost, proces, obliko socialne kategorizacije in emocionalno stanje, pri čemer gre dejansko za nekakšen odziv na dilemo razlike (Coleman 1999, 198–201).

Ljudje si med seboj nismo enaki in se razlikujemo po vrsti različnih telesnih in socialnih značilnosti. Goffman v Coleman (*ibid.*, 199) pravi, da je »stigma enaka nezaželeni drugačnosti«. Ko to dejstvo pogledamo bolj natančno, vidimo, da je tisto, kar je označeno kot nezaželeno, odvisno od socialnega konteksta. Tisti, ki imajo moč in ki spadajo v dominantno skupino, dejansko določijo, katere človeške značilnosti so zaželeni in katere niso. Stigmatiziranje je torej odraz želja in preferenc dominantne skupine. Coleman (*ibid.*) pravi, da je stigma pogoj, ki obenem vsebuje odnos. To pomeni, da stigma omogoča enemu delu družbe, da se počuti boljše in močnejše od drugega dela družbe. Na eni strani imamo nekoga, ki se počuti superiorno, na drugi strani pa nekoga, ki se počuti inferiorno. Coleman (*ibid.*) pravi, da mora okolje imeti stigmatizirane posameznike, saj se samo preko njih številni nestigmatizirani posamezniki počutijo močnejše in boljše. V procesu stigmatizacije odločilno vlogo igrajo moč, družbeni vpliv in socialna kontrola.

Termin *stigmatizacija* se je prvotno nanašal na žigosanje oziroma na označevanje določenih ljudi. S tem označevanjem so jih ločevali od ostale populacije (npr. kriminalce ali prostitutke). Takšne oblike fizičnega označevanja so dandanes izginile, vendar so določene manifestacije stigmatizacije še vedno prisotne. Dandanes govorimo o socialnem označevanju. Ljudje uporabljajo razlike, da se lahko drugim ljudem izognejo ali pa jih izženejo. Goffman v Coleman (*ibid.*, 202–4) pravi, da dandanes pri ohranjanju stigme in njenih socialnih funkcij primarno vlogo igra strah.

3.5 Odnos med stigmatiziranimi in nestigmatiziranimi posamezniki

Stigmatiziranje je posledica socialne primerjave. To pomeni, da je stigma odvisna od različnih družbenih dejavnikov. Ženske so pogosto stigmatizirane zaradi svojega spola. Zavedati se moramo dejstva, da je človekov spol permanenten in nespremenljiv pogoj in posameznika zato

ne bi smeli obstajati.¹ Obseg in oblike stigmatizacije se razlikujejo glede na socialni kontekst. Nekatere kategorije stigmatiziranih ne morejo spremeniti svojih stigem ali pa jih prekri. To pomeni, da se vedno počutijo stigmatizirane v kontekstih, kjer njihova drugačnost ni zaželena in živijo v socialnih okoljih, katerim ni možno ubežati (*ibid.*, 198–201).

Kot sem že omenila, obstaja poseben odnos med stigmatiziranimi in nestigmatiziranimi ljudmi. Oboji so povezani v nekakšnem »začaranem krogu« inferiornosti in superiornosti. Čim uvidimo, da je stigmatizacija socialni odnos, lahko preučimo različne vidike socialne kontrole stigme. Stigmatizator prevzema moč in nadzor nad socialno kontrolo stigme in tako odvzema moč stigmatiziranemu. Potrebno je doživeti osebno prebujenje in spoznati, da se moramo znebiti občutka stigmatizacije ter se ne ozirati na norme in obstoječe zakone, ki temeljijo na stigmah (*ibid.*).

V preteklosti in tudi dandanes so obstajale ženske, ki so začele razumevati, da obstaja lažen položaj superiornosti. Coleman še pravi, da je med procesom stigmatizacije prisotna tudi velika mera socialne izolacije, ki se kaže v tem, da stigmatizirani ne dobivajo ustrezne spodbude iz okolja naj imajo aspiracije in naj napredujejo. To pomeni, da okolje od stigmatiziranih oseb ne pričakuje veliko oziroma ne želi, da napredujejo izven svojega socialnega okolja (*ibid.*, 206–9).

3.6 Stigmatiziranje in znanje o politiki

Tradicionalne delitve dela glede na spol, kot pravi Bourdieu (2010, 109), še vedno določajo smer sprememb oziroma smer izbir. Obstajajo tri praktična načela, na podlagi katerih ženske (skupaj s svojim okoljem) izbirajo. Prvo načelo se nanaša na funkcije žensk, pri čemer so vse zgolj »R/azširitve njihovih, na dom vezanih funkcij, kot so poučevanje, negovanje in razna druga dela« (*ibid.*). Drugo načelo govori o tem, da ženska ne more dominirati moškemu. Posledično mora družba dodeliti pomemben položaj moškemu in ne ženski, četudi je enako kompetentna.

¹ V diplomskem delu se z možnostjo operativne spremembe spola ne ukvarjam.

Ženska tako prevzame manj pomembne pomožne funkcije. Tretje načelo pa dodeljuje moškemu »M/onopol nad upravljanjem s tehničnimi predmeti in stroji« (*ibid.*).

Znanstveniki so ugotovili, da oba spola predvidevata, da so ženske manj poučene o politiki ter da so moški smatrani kot bolj poučeni in to ne glede na to, kolikšno stopnjo znanja o politiki dejansko posedujejo (Mendez in Osborn 2010, 269–79). Ta ugotovitev je ključnega pomena, saj vpliva na to, komu bodo ljudje zaupali in komu ne. Splošno znano je, da se ljudje po pomoč in nasvet obrnejo k tistemu, za katerega smatrajo, da poseduje določeno znanje.

Ker so ženske že vnaprej stigmatizirane, da ne posedujejo znanja o politiki, to dejstvo zelo vpliva na njihovo politično participacijo. Avtorji Brown, Diekman in Schneider (2011, 930) idejo Jeanette Morehouse Mendez in Tracy Osborn še nadgradijo in pravijo, da bi lahko današnja potreba po spremembah privedla do tega, da bi ljudje raje izbrali ženske vodje kot moške. Izpostavljajo primer, kako možnost prisile deluje na izbiro vodje. Ljudje ženskam pripisujejo možnost spremembe, moškim pa možnost stabilnosti. V primeru, da bi bil posameznik podvržen določeni vrsti prisile in nasilja, bi verjetno svoj problem raje predstavil predstavnici ženskega spola, kakor pa moškemu.²

Ljudje izbirajo vodjo glede na odnos med dvema dejstvoma, in sicer med tem, kar je pričakovano od vodje ter kakšne so značilnosti, ki so mu stereotipno pripisane. To pomeni, da ljudje primarno raje izbirajo moške vodje oziroma predstavnike kot pa ženske. To se dogaja na različnih sferah – od politične, ekonomske do gospodarske. Rezultati nacionalne raziskave so pokazali, da večina ljudi raje izbere moškega kandidata. Razlog za to izbiro lahko pojasnimo s *teorijo vloge primernosti*,³ ki govori o tem, da ljudje izbirajo vodjo oziroma predstavnika na podlagi značilnosti, ki so od njega pričakovane ter od stereotipnih značilnosti, ki so pripisane

² Za bolj podrobno analizo vloge prisile glej Brown, Diekman in Schneider. 2011. A Change Will Do Us Good: Threats Diminish Typical Preferences for Male Leaders. *Personality and Social Psychology Bulletin* 37 (7): 930–941.

³ Angl. *Role congruity theory*.

posameznemu kandidatu. To pomeni, da ljudje pripisujejo moškim večjo stopnjo zmožnosti vodenja kot pa ženskam. Posledično bodo ljudje raje izbirali moške kandidate kot pa ženske. Teorija vloge primernosti kandidatov še pojasnjuje, da je izbira kandidatov predvsem odvisna od okoliščin. To pomeni, da je izbira ženske kandidatke namesto moškega kandidata odvisna od posameznega področja dela. Ženske naj bi bile boljše v skrbi za skupnost, tako da jih ljudje raje izbirajo tedaj, ko se nek problem tiče življenja in delovanja v skupnosti (*ibid.*, 930–1).

Giddens (2000, 201–2) pravi, da smo z razvojem modernih družb družbeni in naravni svet začeli nadzorovati z razumom, pri čemer pa moramo poudariti, da je razum moška domena. Razum je posledica disciplinarnega raziskovanja in se je med razvojem modernih družb odcepil od tradicije in dogem in kot tak se je odcepil tudi od čustev. Ta odcepitev od čustev je privedla do tega, da so ženske zaradi čustev označili kot iracionalne in so kot take »/N/ajnižje delavke modernosti«. Ob tem smo začeli čustva povezovati z nečem, kar se upira etični presoji. To pomeni, da razum gleda na moralne presoje in čustvovanje kot na nekaj neetičnega. Ženska »nezmožnost /.../ ločevanja misli od telesa in splošnih principov obnašanja od posebnih medčloveških vezi ter razumevanja konkretnega drugega kot zamenljivega nosilca abstraktne identitete, ki je skupna vsem ljudem« (Barša 2009, 48), je tista, ki naj bi po mnenju Jean-Jacques Rousseauja, Sigmunda Freuda in drugih znanstvenikov ključno pričala o ženski nesposobnosti udeležbe pri odločanju o ustanovitvi skupne oblasti. Ženska naj bi bila tako nezmožna sprejeti kakršnokoli racionalno odločitev, saj ni sposobna kritične distance do same sebe oziroma do svojih čustvenih vezi z drugimi pripadniki skupnosti. Take distance in racionalizacije je sposoben samo moški. Ženske naj bi imele »/V/ svet življenja usmerjen in integriran pogled« na probleme ter naj bi bile kot take zgolj enodimenzionalne, v nasprotju z moškimi, ki so instrumentalni in univerzalni (Rebenstorf v Adam 1992, 168–9).

4 Ženske, politika in demokracija

Za pričujočo raziskavo je pomembno raziskati tudi pomen ženske politike ter preučiti, kakšen vpliv ima na odpravljanje procesa stigmatizacije. Vlado Sruk (1995, 375–6) pravi, da napredne demokratične države glede ženske politike zavzemajo različna stališča, in sicer:

1. *Povečevanje možnosti za popolno ali delno zaposlitev žensk, da bi bile optimalno finančno neodvisne od očetov, zakonskih partnerjev in drugih oseb.*
2. *Izboljšanje in povečevanje možnosti za permanentno izobraževanje in kulturnopolitično angažiranje žensk po končanem obveznem šolanju.*
3. *Zagotavljanje maksimalnega zdravstvenega in socialnega varstva ženskam nasploh, zlasti nosečim ženskam in materam.*
4. *K ženski politiki sodijo tudi dejavnosti populariziranja demokratičnih in humanih stališč, ki zadevajo uveljavljanje žensk na vseh področjih dejavnosti kot povsem enakovrednih in enakopravnih.*

Vlado Sruk še izpostavi dejstvo, da kadar govorimo o uveljavljanju človekovih pravic in svoboščin, moramo posebej poudariti specifične ženske pravice in svoboščine. Uveljavljanje slednjih velikokrat preprečujejo nekateri predsodki, ki ovirajo ali pa celo onemogočajo angažmaje žensk tako na osebnem kot družbenem področju.

Jalušič (v Jalušič in Zagorac 2004, 47) pravi, da je med različnimi zgodovinskimi obdobji opaziti dejstvo oziroma kar trend, da pravice žensk niso avtomatično priznane kot univerzalne. Brez boja oziroma brez teženj po spremembi po uveljavljanju ženskih pravic sploh ne bi prišlo do sprememb v družbi. To pa pomeni, da samo s spoznanjem o pomembnosti ženskih pravic ne pride do njihove avtomatične univerzalnosti.

Politične pravice si je bilo treba najprej izboriti, obenem pa se spoprijeti z aktivnim odporom tistih, ki so pri tem izgubljali monopol, monopol moči ter privilegirani položaj v družbi (Antić v Jalušič in Zagorac 2004, 57). Sistemske oziroma zakonske spremembe v smislu sprejetja nove

ustave, novih zakonov, aktov in podobno niso zadostne za spremembo položaja žensk na splošno ter bolj specifično – za povečanje števila žensk v politiki (Tickner 2008, 77).

Irigaray (2003, 90) izpostavlja problematičnost demokratičnega odnosa med zastopnico in zastopanimi ter pravi, da je nujno, da obstaja neko napisano besedilo, zakonik, iz katerega lahko izhajamo ter se nanj sklicujemo, če je to potrebno. Argumentiranost izjav zastopane ženske je tako odvisna od zapisanega zakonika, ki jasno opredeljuje njene pravice in dolžnosti. Ženske bi morale stremeti k uveljavljanju ne zgolj subjektivnih zahtev, temveč tudi objektivnih pravic, ki vsebujejo tudi njihove državljske dolžnosti.

4.1 Politika kot poklic

Warner in Bernardoni (v Adam 1992, 167–8) pravita, da »/Č/eprav so 'dekleta v moških poklicih' povsem zaželeni pa to ne velja v enaki meri za 'ženske na moških položajih'«. Nemška komisija UNESCO je leta 1985 naredila študijo z naslovom *Pomen poklicnega vzpona ženske*, kjer so ugotovili, da če pogledamo posamezen poklic, ki glede na spol upošteva določeno stopnjo segregacije na trgu delovne sile, opazimo, da je prihod žensk v določeno skupino poklicev ali pa položajev povezan z razvrstitvenjem in ekonomskim zapostavljanjem zaposlenih na tem področju. To pomeni, da se je prestižnost oziroma ekskluzivnost določenih poklicev zmanjšala, čim so postali dostopni ženskemu spolu.

Rebenstorf (*ibid.*) pravi, da je politika kot izbor poklica poseben primer. Ugled politike ter zaupanje v politične stranke sta se občutno zmanjšala po sedemdesetih letih 20. stoletja. Politika se navkljub temu kaže kot moška domena, saj če pogledamo delež žensk na različnih stopnjah političnega prostora, vidimo, da v politiki večinoma prevladujejo moški, navkljub temu, da imajo ženske tako aktivno kot pasivno volilno pravico.

Današnja politika ni v idealni obliki in ni zgolj večšina za odgovorno ravnanje in usmerjanje družbenega razvoja. Ravno zato je pomembno, da se vzpostavi ravnotežje med moškimi in ženskami, vendar ob predpogoju, da se oba elementa kažeta zgolj v pozitivni podobi. V politiki

naj bi bili tako aktivni samo tisti državljani, ki so kompetentni, torej posedujejo znanje, veččine, občutek za odgovornost, empatijo, sposobnost političnega dialoga itd. Delež žensk in moških bi moral biti uravnotežen (Cerar v Antić in Jeram 1999, 135–7).

4.2 Večja zastopanost žensk kot indikator boljše politike?

V preteklosti je bilo nekaj popolnoma samoumevnega, da je mož kot glava družine (v politiki) zastopal celo družino. Ženske naj bi tako imele enake interese kot njihove družine. Dandanes je splošno znano, da imajo ženske pravice kot državljanke in kot članice družine ter da je posledično njihovo politično udejstvovanje popolnoma upravičeno (Lovenduski v *ibid.*, 31). Navkljub temu, da imamo deklarirano enakost v političnih pravicah, so ženske v političnem delovanju v manjšini – to zlasti velja za višje položaje. V novejšem času ženske sicer dosegajo višje in vplivnejše položaje (kot primere dobre prakse lahko izpostavimo Francijo, Norveško in Švedsko), vendar v različnih delih sveta pretežno zasedajo nepomembne in nezahtevne položaje in so večinoma izključene iz političnega delovanja (Jogan 1992, 119–22; Jogan 2001, 51–2).

Zagovorniki večje zastopanosti žensk zavzemajo stališče razlike, pri čemer trdijo, da bo povečano število žensk v voljenih telesih pripomoglo k dvema vrstama sprememb v politiki. Prišlo naj bi do »spremembe v političnem procesu, ki bo postal bolj konstruktiven in manj konflikten, in spremembe v politikah, saj bodo tisti, ki sprejemajo odločitve, bolj poznali vprašanja in perspektive žensk« (Lovenduski v Antić in Jeram 1999, 32). Večje kot bo razmerje žensk v politiki, bolj bodo zastopani demokratični ideali posamezne države. Prisotnost žensk pripomore k legitimnosti in obenem k večjemu zaupanju ljudi v državne institucije (Aulette in drugi 2009, 307–8).

Težko je dokazati, da je politika – v kateri so ženske aktivne – kaj boljša ali pa drugačna od tiste politike, kjer ženske aktivnosti ni. Obenem pa ne moremo trditi, da je politični sistem, v katerem so ženske številčneje zastopane, bolj neučinkovit od tistega, v katerem niso (Potrata v Bahovec in Šetinc 2006, 136). Dejstvo, da so moški sposobni voditi boljšo politiko od žensk, navkljub vsem raziskavam ni bilo nikoli potrjeno (Antić 1993, 137; Lovenduski v Antić in Jeram 1999,

32). Joganova (1992, 126–7) pravi, da procesa odpravljanja ženske kot drugorazrednega državljana ne smemo obrniti nazaj, temveč ga moramo ohranjati, tudi če se proces začasno upočasni. S tem želi avtorica povedati, da je proces spreminjanja politične kulture dolgotrajen in moramo biti predvsem potrpežljivi.

4.3 Ženski in moški element v politiki

Ženski in moški element v politiki se razlikujeta. Načeloma velja, da ženske nagovarjajo konkretnega človeka in niso toliko abstraktne kot moški. Ženski način reševanja konfliktov in problemov sestoji iz kompromisov, iskanja rešitev za dano situacijo, prestrukturiranja in redifiniranja zahtev, predlogov in podobnega (Hribar v Bahovec in Šetinc 2006, 139; Širca v *ibid.*, 136). Ženske tako konstruktivno pripomorejo k razreševanju nastalih konfliktov ter debato usmerijo proti iskanju konkretnih rešitev (Cerar v Antić in Jeram 1999, 135).

4.4 Motivi žensk za vstop v politiko

Vprašanje je, ali so bile ženske, ki so uspele preiti meje tradicionalnega mišljenja, res tiste, ki »se nagibajo k diferenciranemu razumevanju problemov in se sprijaznijo z dolgotrajnostjo procesov odločanja ter lahko razvijejo drugačne strategije«, ali so se res le orientirale v zasebno sfero ter je njihov motiv temeljil bolj na »motivih solidarnosti in podpore« in ne toliko na želji po udeleževanju v stranki ali politiki (Rebenstorf v Adam 1992, 173–4). Leta 1997 so v Veliki Britaniji opravili raziskavo o vstopu žensk v politiko.

Raziskava je pokazala, da je mnogo žensk, ki so na novo vstopile v politiko, sprva želelo zagovarjati ženske pravice in ženske interese, vendar so se kmalu zaradi strahu pred marginalizacijo raje preusmerile na druga področja politike (Lovenduski v Antić in Jeram 1999, 36–7). To pomeni, da ovire ne predstavlja zgolj širše družbeno (patriarhalno) okolje, temveč tudi notranja razprtja in nesoglasja znotraj strank in političnih teles.

Zgodovinsko gledano je moč opaziti, da so se ženske politično udejstvovala večinoma posamično. Množična zborovanja in udejstvovanja so bila predvsem v kriznih trenutkih (v smislu vojn, nemirov itd.) ter v primerih, ko so bile ogrožene njihove pravice oziroma pridobitve (npr. množična odpuščanja, abortus itd.). Milica G. Antić (1998, 221) izpostavlja tri vzroke za povečano udeležbo žensk, in sicer: »Kadar je šlo za pridobitev za njihova življenja pomembne pravice, ko je bila kakšna od njihovih pomembnih že pridobljenih pravic ogrožena in ko je bilo ogroženo skupno dobro (svoboda naroda, mir ipd.)«. Iz tega lahko sklepamo, da ženske niso apolitične ali apatične, temveč bolj selektivne, saj začno sodelovati šele tedaj, ko se jim zdi, da lahko nekaj konkretnega spremenijo oziroma dosežejo. Dandanes je moč opaziti čedalje večjo prisotnost žensk v politiki, vendar je njihov dostop še vedno oviran. Nujno je, da se poveča aktivnost civilnodruženih organizacij in društev, posameznih skupin pritiska in drugih organizacij, ki bi lahko rešitve problema dostopa prikazale na drugačen in inovativen način ter ne bi sledile že obstoječim vzorcem obnašanja (ki so do sedaj žal neučinkoviti) (*ibid.*).

Kot najbolj pomemben vzrok za vstop žensk v politiko bi izpostavila motivacijo, torej željo in ambicijo postati političarka. Drugače pa so vzroki za vstop v politiko različni in kompleksni ter so večinoma odvisni od družbenega razreda, izobrazbe in političnih izkušenj. Raziskav na področju motivacije in ambicij žensk za vstop v politiko je žal premalo, da bi lahko celovito sklepali o vseh dejavnikih, ki vplivajo na odločitev žensk za vstop v sfero politike (Lovenduski v Antić in Jeram 1999, 36).

4.5 Ovire za vstop žensk v sfero politike

Za skromno predstavništvo žensk je moč najti veliko različnih dejavnikov. Rebenstorfova (v Adam 1992, 168) pravi, da različne študije kažejo, da »je treba *pragove*, ki *ovirajo* ženske na poti k doseganju političnih vodilnih položajev iskati tako v *družbenih normah* in vodilnih predstavah kakor tudi v individualni (glede na spol specifični) *socializaciji* in *življenjskih kontekstih*«.

V družbi velja prepričanje, da je politika v rokah moških. Prva predpostavka je, da je politika izključno moško področje in kot taka neustrezna za ženske, druga predpostavka je, da imamo že ekskluzivno skupino (moških), ki ne čuti potrebe po novih članih. Trditev »/P/olitika je umazano področje« izraža naše nezaupanje v politiko in v samo delovanje političnih strank. Politiko označujemo kot »umazano« in jo tako odtujimo ženskam, saj bi se one želele ukvarjati izključno z jasnimi stvarmi (Neubauer v Bahovec in Šetinc 2006, 86–7).

»Analiza zastopanosti žensk v politiki nam v grobem prikaže tri kategorije ovir, ki ženskam onemogočajo ali otežujejo vstop v aktivno politično participacijo: individualne, sistemske in institucionalne« (Mencin v *ibid.*, 83). Velik problem ženskam predstavljajo delovni pogoji, saj zaradi njih težje opravljajo delo na drugih življenjskih področjih. Ker ženskam še vedno ostaja tradicionalna vloga v družini, torej skrb za dom in družino, imajo tako večjo potrebo po institucionalni pomoči (v smislu gibljivega urnika delovanja vrtecev, šol itd.), da lahko neovirano in sproščeno sodelujejo v politiki (Potočnik v *ibid.*, 85). Usklajevanje in organizacija zasebnega življenja s političnim je pri ženskah bolj oteženo kot pri moških. Zato prihaja do vnaprejšnjega obotavljanja pri izbiri poklica politika. »Pri ženskah je torej tudi manj usmerjenega delovanja, usposabljanja in izobraževanja, ki nedvomno pripomore k oblikovanju ustreznega profila politika oz. političarke« (Neubauer v *ibid.*, 86).

Na zahteve in strategije žensk pomembno vplivajo tudi stranke, saj so one tiste, ki se ravnaajo po določenih postopkih, temelječih na formalnih pravilih in neformalnih praksah in ki se odražajo tudi v strankinem političnem prostoru, pri njenemu izražanju kulture, ideologije in ciljev. Ženske morajo pri vstopu v sfero politike vzeti v obzir tudi pravila in organiziranost stranke, v kateri želijo nastopiti. Zahteve, ki niso v skladu z načeli in cilji stranke, bodo lahko naletele na odpor (Lovenduski v Antić in Jeram 1999, 37). Razlike obstajajo tudi na delovnih področjih, pri čemer naj bi ženske izbirale *mehke* politike, moški pa *trde*. Največji problem pa vseeno predstavlja splošna podreprezentiranost žensk, predvsem v predstavniških telesih. Vzorec podreprezentiranosti je piramiden oziroma premosorazmeren, saj »/N/ižji delež žensk v članstvu

in med aktivisti organizacij na nižjih in lokalnih ravneh vodi k njihovi nesorazmerni odsotnosti na višjih ravneh sistema« (*ibid.*, 38).

Po drugi strani gre ženska – od začetka politične kariere do doseganja določenih političnih mest v smislu mandata v parlamentu in podobno – skozi veliko različnih stopenj integracije. Te pripomorejo k temu, da ženska ne bo več prepoznavna, oziroma se razlike v spolu zreducirajo, torej zmanjšajo ter postanejo bolj pomembne razlike, ki se tičejo sociokulturnih komponent. To pomeni, da si moški in ženske v času integracije postajajo čedalje bolj podobni, kar pa obenem pomeni, da se mnenja in obnašanje političark ne bi smela oziroma se preveč ne razlikujejo od mnenj in obnašanj politikov (Rebenstorf v Adam 1992, 168–9).

4.6 Dejavniki, ki vplivajo na proces izvolitve

»Zasedba sedeža v državnem zakonodajnem telesu vključuje proces nabora, izbora (selekcije) in izvolitve« (Lovenduski v Antić in Jeram 1999, 38). Na proces izvolitve v članstvo politične elite vplivajo »kontekstualni, institucionalni in individualni« (*ibid.*, 39) dejavniki. *Kontekstualni dejavniki* vključujejo naravo demokratičnega sistema, delitev dela po spolu, politično kulturo, članstvo v strankah, volilni izid itd. *Institucionalni dejavniki* delujejo tako na ravni političnega sistema kot na ravni političnih strank, pri čemer dejavniki političnega sistema »V/ključujejo zakonske določbe o kandidiranju in postopkih selekcije, volilni sistem in sam strankarski sistem« (*ibid.*).

Dejavniki političnih strank pa »V/ključujejo za vsako stranko njej lastno kulturo, ideologijo, organizacijsko strukturo, formalna in neformalna pravila o članstvu, imenovanja in selekcijo ter ideologijo« (*ibid.*). »*Individualni dejavniki* vključujejo motivacijo, dostop do virov, politične izkušnje, kvalifikacije« (*ibid.*). Vsak dejavnik vpliva na moške in ženske in ustvarja različne možnosti dostopa do političnih virov.

4.6.1 Pomen kvot in drugih mehanizmov za vzpodbujanje napredka žensk

Ženskam se je kandidatura olajšala z uvedbo kvot. To so ukrepi, namenjeni odpravi neravnotežja ter povečanju kroga primernih kandidatk. Kvote so ženskam olajšale dostop do politične sfere (Jogan 1992, 121–2; Lovenduski v Antić in Jeram 1999, 39–45).

Skandinavske ženske so izvedle kombiniran pritisk na vladne politike s pomočjo strankarskih pobud. Pritisk na stranke, da imenujejo kandidatke in jih uvrstijo na strankarske liste čim višje, je ugodno vplival na povečanje izvoljenih strank. V primeru, da stranke niso ugodile zahtevam ženskih skupin, so slednje nemudoma reagirale ter protestirale in izražale nezadovoljstvo (Avdeyeva 2010, 203–7; Lovenduski v Antić in Jeram 1999, 41–2).

5 Strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki

Manca Košir, Spomenka Hribar, Majda Širca in druge (v Bahovec in Šetinc 2006, 136–8) izpostavljajo pomen odpiranja prostora za vstop žensk v politiko, in sicer ne na podlagi agresivnega prevzema oblasti ali nasilnega uveljavljanja ženskih pravic, saj to lahko deluje kontraproduktivno. Obstajajo drugačni pristopi v smislu nenehnega opozarjanja, zavedanja o lastnem položaju v svetu, izpostavljanja in dokazovanja pomena uravnoteženosti v družbi in kako se to manifestira v vsakdanjem življenju. Ta dejavnost je ključna za to, da ženske postopoma pridobijo potrebno samozavest, da lahko spregovorijo o krivicah, ki jih doživljajo in tako sodelujejo pri iskanju rešitev za dano situacijo (Širca v *ibid.*, 138).

Konkretne strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki predstavi Lovenduski (v Antić in Jeram 1999, 42–6), ki predlaga uporabo kombinacije spodaj navedenih petih glavnih ukrepov in ravnanj.

1. Raziskovanje

Potrebno je zbirati, spremljati in objavljati podatke o položaju žensk in njihovem udejstvovanju v politiki. Vlada in zagovorniki žensk v nasprotnem primeru ne morejo analizirati trenutnega položaja žensk in predstaviti sklopov rešitev za izhod iz obstoječega stanja. Podatki bi morali biti zbrani in analizirani s strani vladnih statističnih uradov.

2. Osveščanje

Na podlagi različnih kampanj in drugih aktivnosti strank mora priti do osveščanja javnosti.

3. Povečanje kroga ustreznih žensk

Ženske je treba vzpodbujati in jim krepiti zanimanje za politiko kot poklic. Vzpodbuda naj bo na različnih področjih – od izobrazbe, dohodka, časa, političnih izkušenj, znanja itd. Vendar

vzpodbude ne bodo zadostovale, če ženskam ne bomo ponudili konkretnih in specifično usmerjenih usposabljanj.

4. Politične stranke in pozitivne akcije

Stranke same razvijejo strategije za povečanje zastopanosti žensk, vendar se marsikdaj kasneje soočajo z argumenti, da je podprezentiranost žensk nepravilna. Šele s sprejetjem argumenta, da je določena politika slaba, lahko pride do sprememb. Od te točke dalje lahko stranka razvije strategije za premagovanje ovir pri dostopu žensk v politično sfero. Stranke na podlagi raziskav usposabljanj za večjo osveščenost ljudi ter drugih ukrepov pomagajo ženskam pri premagovanju ovir.

5. Vlada in zakoni – uporaba pozitivne diskriminacije

Vlade bi morale sprejeti stimulatívne ukrepe, ki bi pripomogli k povečanju deleža žensk v politiki. Stimulativni ukrepi so lahko v obliki dodatne finančne pomoči tistim strankam, ki povečajo delež žensk v svojih voljenih telesih. Druga vrsta stimulacij so lahko tudi zakonske zahteve po določenem deležu žensk v delovnih telesih (*ibid.*).

Možna in priporočljiva je tudi uporaba petih dodatnih ukrepov: izboljšanje dostopa do virov za vse ženske, »zgraditi in ohraniti vezi med ženskimi organizacijami in parlamentarkami« (*ibid.*, 46), tvorjenje političnih skupin in mreženje, uporaba množičnih medijev in »ustanovitev ženskih odborov in drugih mehanizmov ženske politike« (*ibid.*, 47).

Veliko žensk se je že odločilo, da se bodo izobraževale in pripravile na vse ovire in zahteve, ki jim bodo stale na poti do političnega uspeha. Raziskave so pokazale, da so ženske v času učnega procesa in po njem začele bolj strateško razmišljati o lastni prihodnosti. Vendar navkljub na novo pridobljeni samozavesti in iniciativi ni prišlo do večjih sprememb njihovega položaja v politiki in družbi na splošno (French v Itzin in Newman 2005, 55). Na tej točki se moramo vprašati, kaj točno bi bilo treba storiti oziroma reči, da bi se bili moški voljni odpovedati delu

svoje moči in ugleda? French (v *ibid.*, 67) meni, da moški sami ne bodo spremenili patriarhalnega sistema brez kakšne iniciative, ugovora, organiziranja in upora s strani žensk.

Izpostaviti je treba tudi vpliv množičnih medijev, ki bi lahko pomembno pomagali pri odpravljanju ovir ob vstopanju žensk v politično polje. Ob predpostavki, da bi mediji pozitivno prikazali in umestili ženske v politični prostor kot nekaj popolnoma samoumevnega in naravnega, bi se prisotnost žensk v politiki skoraj zagotovo povečala (Antić 1998, 222).

6 Sklep

Pri svoji raziskavi nisem imela velikega problema s pridobivanjem literature. Še največji problem je predstavljalo dejstvo, kako med vso količino najti literaturo, ki bi mi pomagala potrditi ali pa ovreči trditev, da so ženske manj poučene o politiki in da to posledično vpliva na to, komu bodo ljudje zaupali in komu ne. Avtorji si niso popolnoma enotni glede dane tematike, kar je najverjetneje posledica različnih kulturnih, političnih in zgodovinskih ozadij avtorjev. V diplomskem delu sem izhajala zgolj iz teoretične podlage in nisem opravila empirične raziskave, saj se mi le-ta za raziskavo ni zdela relevantna. Priporočam nadaljnjo raziskavo na področju stigmatiziranja žensk in apeliram na družbo, naj izvede podrobno analizo dejanskih vzrokov in ovir, s katerimi se srečujejo ženske pri vstopu v sfero politike. Potrebna bi bila tudi izčrpna analiza predlogov in strategij za povečanje zastopanosti žensk. Pomembno je, da pride do usklajevanja in prilagajanja, predvsem zato, ker živimo v globalnem svetu, kjer nismo odvisni zgolj od politike nacionalne države, temveč tudi od nadnacionalne skupnosti. Ne moremo razviti univerzalnih zakonikov, ki bi veljali za vse ženske in moške v vseh državah sveta, saj ljudje prihajajo iz različnih kulturnih, političnih in zgodovinskih okolij.

Avtorji (Coleman idr.) pravijo, da je stigmatiziranje posledica socialne primerjave. To pomeni, da je ženska diskriminirana na podlagi neke nezaželene značilnosti – v našem primeru na podlagi dejstva, da je ženska in ne moški. Stigmatiziranje je odraz želja in preferenc dominantne skupine – moških. Oni so tisti, ki se odločijo, katere človeške značilnosti so zaželene in katere niso. Navkljub temu, da smo že dolgo časa nazaj deklarirali, da so ženske enakopravne moškemu na vseh področjih, torej tudi na področju politike in participacije znotraj nje, so v političnem delovanju vendarle v manjšini in to zlasti velja za višje položaje. Če pobližje pogledamo stigmatizacijo in jo navežemo na znanje o politiki, vidimo, da oba spola verjameta, da so moški nosilci znanja o politiki in ne ženske. Posledično tudi predstavniki obeh spolov izbirajo moške in ne ženske, saj menijo, da bodo moški lažje reševali njihove probleme.

Proces politične socializacije posameznika je zelo relevanten za njegovo nadaljnje delovanje, saj z njim ponotranji vrednote, ideologijo ter norme političnega sistema in razvije lastna stališča do politike in političnega. Politična vloga glede na spol je produkt zgodovine. Spol je tako sredstvo za kategorizacijo posameznika in odrejanje družbenih ter političnih vlog (Južnič 1973, 88). Kakšen vpliv pa ima politična socializacija na izbiro poklica? Med politično socializacijo ženske in moški ponotranjijo določene vrednote družbe in izoblikujejo lastna stališča o politiki. V primeru, da okolje od žensk ne pričakuje politične udeležbe in jim pripisuje neznanje oziroma nezanimanje za politiko, potem lahko sklepamo, da bodo ženske podlegle zahtevam družbe. Kot pravi Irigaray (1995, 85): »/S/ tem hočem reči, da skoraj ni načina dela, ki bi dovoljeval ženski preživljati se kot vsak drug državljan, ne da bi se pri tem odtujila svoji identiteti zaradi vsebine in pogojev dela, ki so prirejeni samo za moške«. Pomembno je, da pride do samorefleksije, do zavedanja, da je možno stopiti izza tradicionalnih vzorcev vedenja in doseči večji delež žensk v politiki.

‘Mit o delitvi dela glede na spol’, ki ga omenja Oakley (2000, 170), pojasnjuje domačo vlogo ženske. Zavrnitev te vloge lahko privede ne samo do konflikta vrednot posameznice, temveč tudi do konflikta v družbeni skupini, ki ji pripada. Do spremembe odnosov med moškimi in ženskami bo prišlo šele z dosegom konsenza, pri čemer se bodo morali moški za skupno dobro in izboljšanje družbenega položaja žensk odpovedati delu svojih privilegijev in ugleda.

Kot največjo oviro za vstop žensk v politično sfero bi izpostavila strah. Slednjega doživljata obe vpleteni strani – tako moški kot ženske. Moške je strah razvrednotenja oziroma izgube ekskluzivnosti poklica, strah jih je izgube moči, privilegijev, pravic in ugleda, strah jih je možnosti izgube racionalnosti in čedalje večje emocionalnosti, strah jih je možnosti zmanjšanja demokratičnosti sistema ter anarhije in podobno. Ženske je strah neuspeha, odziva družbe, boja za oblast in obstanek. Strah jih je morebitnih zahtev po prevzemanju moških značajskih lastnosti – agresije, racionalnosti, kritičnosti, metodičnosti itd.

Glede na to, da gredo ženske od začetka politične kariere in do doseganja določenih političnih mest, v smislu mandata v parlamentu in podobno, skozi veliko različnih stopenj integracije in pri tem prevzemajo značajске lastnosti moških, menim, da moškim ni treba skrbeti glede izgube racionalnosti ali pretirane emocionalnosti s strani žensk. Mnenja politikov in političark se med seboj ne bi smela razlikovati glede na spol, temveč glede na druge dejavnike (življenjsko ozadje, politična kultura, socialno stanje družine itd.).

Trditev, da pride do zmanjšanja prestižnosti oziroma ekskluzivnosti določenih poklicev, čim postanejo dostopni ženskam, delno drži. S povečanjem količine ustreznega kadra, torej s povečanjem mase ljudi, ki je primerna za opravljanje določenega poklica, se ekskluzivnost poklica zmanjša, saj se spremeni tudi sama narava odnosa med ponudbo in povpraševanjem. Vendar ne moremo trditi, da poklic izgubi svojo vrednost samo zaradi prihoda žensk – spremeni se zgolj količina sposobnega kadra.

Tako kot pravi Cerar (v Antić in Jeram 1999, 135–7), naj bi bili v politiki aktivni samo tisti državljani, ki so kompetentni, torej posedujejo znanje, veščine, občutek za odgovornost, empatijo, sposobnost političnega dialoga itd. Delež žensk in moških bi moral biti tako uravnotežen, saj kompetentnost in ostale naštetе lastnosti niso vezane na spol, temveč na posameznika. Če se torej ženska izkaže kot kompetentna in odgovorna, bi morala dobiti enake možnosti za nastopanje na volitvah kot moški.

Kritiki ženskega udejstvovanja v politiki trdijo, da ženska ni sposobna vzpostaviti kritične distance do same sebe in emocionalnih vezi z drugimi člani skupnosti. Kot taka je enodimenzionalna, saj je usmerjena zgolj v življenje, dom in družino. Po drugi strani pa zagovorniki večje zastopanosti žensk pravijo, da bi se z večjim deležem žensk v politiki sam političen proces spremenil, saj bi postal bolj konstruktiven in manj konflikten. Večji kot je delež žensk v politiki, bolj so zastopani interesi celotne družbe. S tem se poveča tudi zaupanje ljudi v institucije. Zavedati se moramo, da ni dejanskih dokazov, ki bi pričali o tem, da je politika, v kateri je več žensk veliko bolj mehka, emocionalna in kot takšna neučinkovita. Ne moremo tudi

zagotovo trditi, da so moški sposobni voditi bolj kakovostno politiko od žensk. Avtorji pravijo, da je potrebno preizprašati dejanske motive žensk za vstop v politiko in se vprašati, kaj je v ozadju odločitve – individualni interesi ali skrb za skupno dobro. Povečanje ženskega udejstvovanja v politiki je velikokrat posledica strahu pred izgubo določenih pravic, želja po priznanju novih ali pa skrb za skupno dobro vseh ljudi. Iz tega lahko sklepamo, da ženske niso apolitične ali apatične, temveč zgolj bolj selektivne, saj začno sodelovati šele tedaj, ko se jim zdi, da lahko nekaj konkretnega spremenijo oziroma dosežejo.

Ni pravično sklepati o tem, da se ženske hočejo ukvarjati zgolj z ožjimi političnimi vprašanji, ki se nanašajo na njihov vsakdan ter na socialno politiko, skrb za otroke, dom, družino in morda okolje. Ženske ta področja izpostavljajo zato, ker so bila v preteklosti in so še dandanes prezrta s strani moških, označena kot manj pomembna ter tako dana na stranski tir za kasnejšo obravnavo (do katere marsikdaj sploh ne pride). Ker teh področij moški ne izpostavljajo kot problematičnih (razen manjšega dela populacije, ki podpira ženska vprašanja in žensko politiko), jih morajo ženske. Predlagam torej destigmatizacijo politike, preformulacijo in prestrukturiranje naših miselnih procesov do točke, kjer bi prišlo do preloma in bi ugotovili, da ne obstajajo »moška« ali pa »ženska« vprašanja in problemi, temveč zgolj problemi celotne družbe.

Na vprašanje, ali so ženske najprimernejše zagovornice interesov žensk, je težko odgovoriti. Ženske se med seboj razlikujejo. Najprej so individuumi in šele nato pripadnice različnih družbenih skupin, ki ne sestojijo zgolj iz žensk, temveč vključujejo tudi moške. Zato je nesmiselno trditi, da imajo kot skupina stalne in jasno definirane izkušnje in interese. Veliko žensk, ki so na novo vstopile v politiko, je izrazilo željo po zagovarjanju ženskih pravic in interesov, vendar so se po določenem času zaradi strahu pred marginalizacijo raje preusmerile na druga področja politike. Ženske bi lahko postale najprimernejše zagovornice interesov žensk, če bi stopile izza okvirjev tradicionalnega ter pridobile potrebno samozavest in motivacijo za boj v patriarhalnemu sistemu.

Želja po hitri reorganizaciji družbe je žal utopična. Večji delež žensk v politiki bo moč doseči zgolj tekom časa, ko bodo ženske – kot rečeno – pridobile motivacijo in potrebno samozavest za

vstop na področje, ki mu dominirajo moški. Odvreči je torej treba tradicionalno opredeljevanje ženske kot gospodinje in matere ter jo obravnavati po novih premisah. Ko govorimo o stigmatizaciji, se moramo obenem zavedati, da je proces odpravljanja ženske kot drugorazrednega državljana dolgotrajen in zahteva veliko stopnjo potrpežljivosti in vztrajnosti.

Odpravo stigme ženske kot apolitičnega državljana in povečanje števila aktivnih političark je možno doseči z uporabo različnih strategij. Manca Košir, Spomenka Hribar, Majda Širca in druge (v Bahovec in Šetinc 2006, 136–8) priporočajo uporabo različnih, bolj splošnih pristopov v smislu nenehnega opozarjanja, zavedanja o lastnem položaju v svetu, izpostavljanja in dokazovanja pomena uravnoteženosti v družbi in kako se to manifestira v vsakdanjem življenju. Nujno je, da se poveča aktivnost civilnodružbenih organizacij in društev, posameznih skupin pritiska in drugih organizacij, ki bi lahko rešitve problema dostopa prikazale na drugačen in inovativen način ter ne bi sledile že obstoječim vzorcem obnašanja. Po drugi strani pa Lovenduski (v Antić in Jeram 1999, 42–6) bolj konkretno pojasni svoje strategije ter jih razdeli v pet glavnih in pet dodatnih ukrepov.

Glavni ukrepi so raziskovanje, osveščanje, povečanje deleža ustreznih žensk, uporaba pozitivnih akcij, vladne iniciative in uporaba pozitivne diskriminacije ter petih dodatnih ukrepov – izboljšanje dostopa do virov za vse ženske, »zgraditi in ohraniti vezi med ženskimi organizacijami in parlamentarkami« (*ibid.*, 46), tvorjenje političnih skupin in mreženje, uporaba množičnih medijev in »ustanovitev ženskih odborov in drugih mehanizmov ženske politike«.

Samo spoznanje o pomembnosti ženskih pravic ne zadostuje, saj s tem ne pride do njihove avtomatične univerzalnosti. Ni dovolj zgolj zakonska opredelitev enakosti spolov pred zakonom. Pomembno je, da pride do posameznih lokaliziranih akcij, koordinacije, akcijskih načrtov, dogovorov o prioritetah ter do vsakdanjega spremljanja dogodkov in takojšnje reakcije nanje. Treba je narediti natančne načrte za prestrukturiranje družbe, najprej z zavračanjem hierarhičnih razmerij med spoloma ter temeljito preobrazbo same politične kulture. Identificirati in razkriti moramo, kdo so dejanski oblikovalci politične kulture in nato prestrukturirati njeno vsebino.

7 Literatura

Adams, Parveen in Jeff Minson. 1993. »Subjekt« feminizma. V *Od ženskih študij k feministični teoriji*, ur. Eva D. Bahovec, 207–229. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo.

Antić, Milica G. 1993. Ženske in politika. V *Od ženskih študij k feministični teoriji*, ur. Eva D. Bahovec, 125–138. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo.

--- 1998. *Ženske v parlamentu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2004. Politične pravice in participacija žensk v politiki. V *Človekove pravice žensk: uvodna pojasnila in dokumenti*, ur. Vlasta Jalušič in Dean Zagorac, 57–89. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Aulette Root, Judy, Judith G. Wittner in Kristin Blakely. 2009. *Gendered Worlds*. New York in Oxford: Oxford University Press.

Avdeyeva, Olga. 2010. State's Compliance with International Requirements: Gender Equality in EU Enlargement Countries. *Political Research Quarterly* 63 (1): 203–217.

Bahovec, Eva in Katarina Šetinc. 2006. *Demokracija je ženskega spola: Feministične vaje v slogu*. Ljubljana: Društvo za kulturološke raziskave.

Barša, Pavel. 2009. *Gospostvo človeka in želja ženske: feminizem med psihoanalizo in poststrukturalizmom*. Ljubljana: KUD Apokalipsa.

Bock, Gisela. 2004. *Ženske v evropski zgodovini: od srednjega veka do danes*. Ljubljana: Založba *cf.

Bourdieu, Pierre. 2010. *Moška dominacija*. Ljubljana: Sophia.

Brown, Elizabeth R., Amanda B. Diekman in Monica C. Schneider. 2011. A Change Will Do Us Good: Threats Diminish Typical Preferences for Male Leaders. *Personality and Social Psychology Bulletin* 37 (7): 930–941.

Cerar, Miro. 1999. Ženski in moški element v politiki. V *Ženske, politika, demokracija: za večjo prisotnost žensk v politiki*, ur. Milica G. Antić in Jasna Jeram, 133–141. Ljubljana: Urad za žensko politiko.

Coleman, Lerita M. 1999. Stigma – razkrita enigma. V *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*, ur. Mirjana Ule, 198–216. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Čagran, Branka, Majda Pšunder in Samo Fošnarič. 2004. *Priročnik za izdelavo diplomskega dela*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Diamond, Irene in Nancy Hartsock. 1981. Beyond interests in politics: a comment on Virginia Sapiro's 'When are women's interests interesting'. *The American Political Science Review*, 75 (3): 717–721.

French, Kate. 2005. Men and locations of power: why move over? V *Gender, Culture and Organizational Change: Putting theory into practice*, ur. Catherine Itzin in Jane Newman, 54–68. London; New York: Routledge.

Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: Založba *cf.

Irigaray, Luce. 1995. *Jaz, ti, me, mi: za kulturo različnosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2003. *Demokracija se začne v dvoje*. Ljubljana: i2.

Jalušič, Vlasta. 2004. Prizadevanja za pravice žensk, njihovo uzakonitev in uresničevanje. V *Človekove pravice žensk: uvodna pojasnila in dokumenti*, ur. Vlasta Jalušič in Dean Zagorac, 31–56. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Jogan, Maca. 1992. Politična kultura in seksizem. V *Demokracija in politična kultura*, ur. Janez Stanič in Dušan Macura, 117–129. Ljubljana: Enajsta univerza.

--- 2001. *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Južnič, Stane. 1973. *Politična kultura*. Maribor: Obzorja.

Lombardo, Emanuela. 2003. EU Gender Policy: Trapped in the 'Wollstonecraft Dilemma'? *European Journal of Women's Studies* 10 (2): 159–180.

--- in Petra Meier. 2006. Gender Mainstreaming in the EU: Incorporating a Feminist Reading? *European Journal of Women's Studies* 13 (2): 151–166.

Lovenduski, Joni. 1999. Strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki. V *Ženske, politika, demokracija: za večjo prisotnost žensk v politiki*, ur. Milica G. Antić in Jasna Jeram, 29–51. Ljubljana: Urad za žensko politiko.

Mendez, Jeanette Morehouse in Tracy Osborn. 2010. Gender and the Perception of Knowledge in Political Discussion. *Political Research Quarterly* 63 (2): 269–279.

Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba *cf.

Rebenstorf, Hilke. 1993. Ženske v zveznem parlamentu – drugače kot moški? V *Politika kot poklic*, ur. Franc Adam, 167–191. Ljubljana: Krt.

Squires, Judith. 1999. *Spol v politični teoriji*. Ljubljana: Krtina.

Sruk, Vlado. 1995. Ženska politika. V *Leksikon politike*, ur. Vlado Sruk, 375–376. Maribor: Obzorja.

Tickner, Ann J. 2008. Družbeni spol v svetovni politiki. V *Globalizacija svetovne politike. [Zv. 2]: Mednarodni problemi*, ur. John Baylis, Steve Smith in Patricia Owens, 74–98. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ule, Mirjana. 2009. *Socialna psihologija: analitični pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.